

KS. WOJCIECH GÓRALSKI, *Iudex non calculat* (D. 49, 8, 1, 2 – *Aemilius Macer*). *Wybrane wyroki Roty Rzymskiej z 2023 roku w sprawach «nullitatis matrimonii» pochodzących z Polski*, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2025, ss. 226.

DOI: <https://doi.org/10.18290/rnp25352.9>

W swojej monografii z 2025 r. ks. prof. dr hab. Wojciech Góralski zaintrygował dość aktualnym i ważnym zagadnieniem głównie zainteresowanych orzecznictwem kościelnym w zakresie orzeczenia nieważności małżeństwa. Treść kan. 1057 § 1 KPK wskazuje na zgodę stron (*consensus*) zawierających małżeństwo, która jest elementem konstytutywnym każdego związku małżeńskiego, a dodane na końcu stwierdzenie, że zgody tej „nie może uzupełnić żadna ludzka władza”, stanowi fundamentalne założenie systemowe. Już we Wstępie Autor zauważa, że pomimo kanonicznego wymogu badania przedślubnego narzeczonych, mającego zapewnić, że nic nie stoi na przeszkodzie ważnemu i godziwemu zawarciu związku małżeńskiego, nie jest ono w stanie zapobiec rozpadowi się małżeństw.

Autor słusznie wskazuje, że orzekanie w sprawach *nullitatis matrimonii* nie należy do łatwych i wymaga zarówno pogłębionej wiedzy sędziego w zakresie tytułów nieważności (w szczególności w obszarze zgody małżeńskiej), jak i umiejętnej oceny przedkładanych przez strony środków dowodowych. We właściwym zaś rozpoznawaniu i rozstrzyganiu przez sędziego wnoszonych spraw z nieocenioną pomocą przychodzi orzecznictwo Trybunału Roty Rzymskiej, które zgodnie z kan. 19 KPK oraz art. 200 § 1 Konstytucji Apostolskiej *Praedicate Evangelium* stanowi uzupełniające źródło prawa.

Książka ks. prof. Góralskiego prezentuje 15 niepublikowanych dotąd wybranych wyroków Roty Rzymskiej z 2023 r. w sprawach prowadzonych z różnych tytułów o *nullitatis matrimonii*, które zapadły w trybunałach kościelnych w Polsce z wyrokiem negatywnym. Zaprezentowane orzeczenia rotalne w tych samych sprawach są natomiast pozytywne (stwierdzają nieważność małżeństwa).

Z uznaniem należy dodać uwagę Autora, że choć istniejące rozbieżności zawarte w prezentowanych orzeczeniach trybunałów kościelnych są naturalnym i zrozumiałym wyznacznikiem judykatury kościelnej, to jednak pozostają one czymś symptomatycznym w każdym z zaprezentowanych przypadków rozstrzygniętych negatywnie w pierwszej instancji sądu kościelnego. W drugiej zaś instancji w większości spraw nie uzupełniono instrukcji dowodowej.

Praca została usystematyzowana w piętnastu rozdziałach, w których Autor analizuje orzecznictwo Roty Rzymskiej drugiej instancji według następującej struktury analiz: 1. motywy prawne, 2. motywy faktyczne oraz 3. uwagi do wyroku.

W rozdziale I został zaprezentowany wyrok c. Adam z 18 stycznia 2023 r., który dotyczy niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3°) po obu stronach i wykluczenie dobra potomstwa (kan. 1101 § 2) po stronie powoda. Odnosząc się do motywów prawnych i faktycznych, Autor przypomina czytelnikowi, że niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich zostaje zmniejszona na skutek szczególnego stanu fizycznego lub psychicznego, który często zależy od anomalii stojących na przeszkodzie pełnego i doskonałego życia małżeńskiego. Ks. Góralski, idąc za alokucją papieża Jana Pawła II, przestrzega przed nieuzasadnionym, automatycznym przenoszeniem kryteriów psychologicznych i psychiatrycznych na płaszczyznę kanonistyczną, a także przed przypisywaniem biegłemu roli rozstrzygającego ważności zawartego związku małżeńskiego.

W rozdziale II Autor odnosi się do wyroku c. Milite z 18 stycznia 2023 r. w sprawie niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3°) po obu stronach. W tej intrygującej skądinąd dla czytelnika sekcji dość dokładnie wyjaśnia, że przyczyną sprawczą małżeństwa jest wzajemne oddanie się sobie małżonków i wymaga ono zdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, o których mowa w kan. 1095, 3°. Redaktor orzeczenia rotalnego wskazał, że wniosków biegłego nie można przyjmować bezkrytycznie. Należy zweryfikować, czy konkluzje biegłego opierają się na doktrynie antropologicznej Kościoła oraz czy zostały wykorzystane pozostałe akta sprawy. Prof. Góralski, komentując ten wyrok, wskazał na znaczącą opinię biegłego ustanowioną ponownie przez trybunał rotalny, który w pierwszej i drugiej instancji nie dostrzegł dowodów wskazujących jednoznacznie na niezdolność powoda do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich.

Interesujące spostrzeżenia Autor przedstawił również w rozdziale III, w którym analizuje wyrok c. Bunge z 24 stycznia 2023 r., dotyczący niezdolności do podjęcia istotnych praw i obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3°). Prof. Góralski wyraźnie przypomina czytelnikowi, że zgodnie z dyspozycją kan. 1678 § 3 i utrwalonego orzecznictwa konieczny jest udział biegłego w sprawie. Ma on za zadanie określić naturę, początek i ciężkość anomalii jako przyczynę psychiczną, a także stwierdzić zdolność lub niezdolność nupturientów. W toku postępowania sądowego turnus rotalny nie przyjął opinii biegłego, choć był powołany *ex officio*, z uwagi na to, że ekspertyza dotyczyła nieważności *gravis defectus discretionis iudicii*, nie zaś *incapacitas assumendi*.

Szczególne zainteresowanie budzi analiza wyroku c. Bartolacci z 25 stycznia 2023 r. Zawarta w rozdziale IV analiza dotyczy niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z natury psychicznej (kan. 1095, 3°). Sędzia przywołuje uzasadnienie Antoniego Stankiewicza, w którym niezdolność natury psychicznej musi występować przed zawarciem małżeństwa, mimo że w trakcie jego trwania zaburzenia psychiczne zostały wyleczone. Niemożność podjęcia obowiązków małżeńskich nie istnieje więc w woli podmiotu zgody małżeńskiej, lecz wyłącznie w poważnej anomalii psychicznej. Biorąc pod uwagę środki dowodowe poza zeznaniami stron i świadków, niezbędne są

opinie biegłych psychologów i psychiatrów. Do sędziego zaś należy ocena mocy dowodowej sporządzonych ekspertyz.

Z kolei w rozdziale V książki prof. Góralski podejmuje analizę wyroku c. Salvatori z 8 marca 2023 r. dotyczącego niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3°). Sędzia rotalny, jak zauważył Autor, wykazał się dużą wnikliwością w ocenie zdolności konsensualnej stron, mimo że w pierwszej instancji sędziowie nie dopatrzili się *incapacitas assumendi*. W komentarzu do wyroku prof. Góralski podkreśla, że wspomniana niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich nie odnosi się do małżeństwa jako takiego, lecz do obowiązków właściwych małżonkom. Oznacza to, że kontrahent może być zdolny do ukształtowania aktu psychologicznego zgody małżeńskiej, lecz jest niezdolny do podźwignięcia istotnych powinności, które niesie ze sobą *matrimonium in facto esse*.

W rozdziale VI został ukazany wyrok c. Bunge z 4 kwietnia 2023 r. dotyczący przymusu i bojaźni (kan. 1098) oraz poważny brak rozeznania oceniającego (kan. 1095, 2°). W uwagach do prezentowanego wyroku ks. Góralski, co nie jest zaskoczeniem, dość wyraźnie wyjaśnia czytelnikowi, na czym polega przymus i bojaźń w zawieraniu małżeństwa. Należy spełnić następujące przesłanki: ciężkość przymusu, jego pochodzenie *ab extrinseco* oraz to, by jedynym sposobem uwolnienia się od przymusu było zawarcie przez jego ofiarę małżeństwa.

Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3°) stanowi treść analizy wyroku c. Adam z 27 kwietnia 2023 r. zawartego w rozdziale VII. W uwagach do wyroku Autor bardzo dokładnie analizuje motywy prawne i faktyczne sprawy. Wśród przyczyn natury psychicznej cenną uwagę ks. Góralskiego stanowi rozróżnienie na przyczynę dalszą (anomalía psychiczna) i przyczynę bliższą (niezdolność psychiczna). Ta pierwsza powinna być poważna, tak by uniemożliwiała wypełnianie *obligationes essentielles matrimonii*.

Rozdział VIII to analiza niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3°) i wykluczenie dobra potomstwa na podstawie wyroku c. Fischer z 17 lipca 2023 r. W uwagach autorskich prof. Góralski odwołuje się do kan. 1095, 3°, zgodnie z którym ustawodawca ma na uwadze niemożliwość wypełniania przez kontrahenta *obligationes essentielles matrimonii*, nie zaś jakąkolwiek trudność. W dochodzeniu tej niezdolności duże znaczenie przypisuje się opinii biegłego, nawet sporządzonej na podstawie akt sprawy.

W najmniejszym, liczącym 5 stron rozdziale IX Autor przedstawia sprawę toczącą się w dwóch instancjach z tytułu *incapacitas assumendi* zakończoną wyrokiem negatywnym. W uwagach wskazuje, że źródłem niezdolności psychicznej mogą być jedynie przyczyny natury psychicznej, nie zaś wady moralne czy braki określonych przymiotów utrudniające podjęcie istotnych obowiązków małżeńskich.

Przedmiotem analizy w rozdziale X jest wyrok c. Pietracatella z 19 lipca 2023 r. Autor dowodzi, że gdy chodzi o niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, powinna mieć ona swoje źródło w deformacji o naturze psychicznej, co nie ozna-

cza choroby psychicznej we właściwym znaczeniu. W orzeczeniu rotalnym bardzo szczegółowo ukazano osobowość mężczyzny, który związany patologicznie z rodziną pochodzenia nie był w stanie stworzyć poprawnej relacji z pozwaną.

Z kolei w rozdziale XI Autor dość wnikliwie analizuje kolejny wyrok z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3°) c. Da Costa Gomes z 27 lipca 2023 r. W uwagach do wyroku prof. Góralski zwraca uwagę na rolę biegłego w instancji rotalnej, który zdiagnozował u strony procesu patologię osobowości zależnej (w postaci zależności od matki). Podkreśla również nawiązanie ponensa rotalnego do alokucji Jana Pawła II z 1987 r., w której papież stwierdza, że nie trudność, lecz wyłącznie niemożliwość podjęcia przez kontrahenta istotnych obowiązków małżeńskich stanowi o niezdolności konsensualnej.

W rozdziale XII prof. Góralski komentuje zaś wyrok w sprawie symulacji całkowitej, o której mowa w kan. 1101 § 2, tego samego sędziego z 16 sierpnia 2023 r. W krótkim skądinąd komentarzu do wyroku Autor podkreśla, że prowadzenie sprawy z tytułu symulacji jest trudnym procesem. Chodzi bowiem o obalenie dwóch domniemań wyrażonych w kan. 1060 i w kan. 1101 § 1. Należy również wykazać cel małżeństwa oraz cel kontrahenta, przy czym ten drugi nie może wykluczać pierwszego.

Innym równie ciekawym orzeczeniem sądowym jest komentarz do wyroku c. Ferreira Pena z 3 października 2023 r. dotyczącego niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3°). W uwagach do wyroku prof. Góralski podkreśla znaczenie zeznania stron, z których ponens wyciąga znaczące wnioski. Lakoniczne zeznania powoda potwierdzają wiarygodność powódki oraz świadków, którzy jednoznacznie potwierdzili relację powódki. Opinia zaś biegłego nie pozostawiła śladu wątpliwości, że zawierając małżeństwo, pozwany przejawiał daleko idącą niedojrzałość.

W przedostatnim rozdziale Autor dokonuje analizy wyroku c. Monier z 22 listopada 2023 r. dotyczącego poważnego braku rozeznania oceniającego (kan. 1095, 2°). Wyrok ten stanowi kolejny przykład wnikliwej oceny zgromadzonego materiału procesowego bez uzupełniania instrukcji dowodowej, mimo że w dwóch poprzednich instancjach wyroki były negatywne. Autor podkreśla znaczenie poznania kontekstu rodzinnego i relacji międzyosobowych podmiotu, który jest podejrzany o *gravis defectus discretionis iudicii*.

W ostatnim zaś rozdziale prof. Góralski przedstawia analizę wyroku c. Ferreira Pena z 23 listopada 2023 r. w sprawie niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3°). Analizując kan. 1095, 3° c. Ferreira Pena, dokonuje podstawowych rozróżnień między niezdolnością i trudnością oraz między obowiązkami małżeńskimi istotnymi a nieistotnymi. Na uwagę zasługuje wtręt przejęty w wyroku c. Erlebach z 12 kwietnia 2021 r., w myśl którego nie chodzi o zdolność nupturienta do zawarcia małżeństwa przynoszącą stronom pełniejszą satysfakcję, lecz małżeństwa „poprawnego”.

Mając na uwadze zaprezentowane wyżej wyroki, z całym przekonaniem można dostrzec pełen profesjonalizm ks. Góralskiego. Należy podkreślić, że z punktu widzenia czytelnika Autor podjął się trudnych i zawiłych zagadnień. Mimo to nie brakuje w nich

krytyki naukowej i wysokiego poziomu wnikliwości badawczej. Wartość dzieła podnosi oparcie go na bogatej bazie źródłowej i najnowszej literaturze przedmiotu. Bez wątpienia należy uznać, że recenzowana książka to kolejne *instrumentum*, mające nieść pomoc zwłaszcza tym, którzy zajmują się sprawami małżeńskimi w różnych funkcjach. Wydaje się, że taki był zamiar Autora, choć nie wspomina on o tym wprost we Wstępie czy w Zakończeniu.

Paweł Kaleta  
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II  
pawel.kaleta@kul.pl  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6159-0997>